

Przedmowa

Niniejsza książka zawiera syntezę badań nad lobbingiem prowadzonym przez interesariuszy w toku formułowania polityki i przepisów w obszarze prawa autorskiego. Zawarty w niej stan wiedzy wynika z analizy działań prowadzonych przez polskie podmioty wobec ustawodawcy krajowego oraz unijnego. Badania pozwoliły wyodrębnić wiele różnorodnych form i mechanizmów nacisku, które w ostateczności dają się sprowadzić do dwóch kategorii, mianowicie do mechanizmów o charakterze instytucjonalnym, determinujących formy prowadzenia lobbingu oraz do strategii stosowanych przez strony.

Lobbing, tj. legalna działalność, mająca na celu ochronę interesów poszczególnych grup społecznych, jest zjawiskiem złożonym oraz wielowymiarowym i dlatego wymyka się różnym próbom kategoryzacji. Choć działania lobbingowe są typowe dla ustrojów demokratycznych, a w szczególności dla Unii Europejskiej, to ze względu na fakt, iż przyjmują różne postaci, są trudno uchwytnie. Biorąc pod uwagę obecną praktykę ustanawiania prawa, a w grę wchodzi bardzo duża liczba przepisów i regulacji, należy uznać, iż lobbing jest zjawiskiem pożądanym, ponieważ stwarza możliwość pozyskania przez ustawodawcę wiedzy na temat problemów dotyczących poszczególne grupy społeczne bezpośrednio od podmiotów zainteresowanych. Z reguły rozmaite próby regulacji prawnych lobbingu wynikają z chęci zapobieżenia występowaniu zjawisk nielegalnych o charakterze korupcyjnym (mylnie utożsamianych z lobbingiem) i mają na celu zwiększenie przejrzystości procesów legislacyjnych. W Polsce termin *lobbing* nadal wywołuje wiele kontrowersji i jest najczęściej rozumiany jako zjawisko negatywne, tj. jako próba nacisku w imię interesów prywatnych lub jako forma przekupstwa/korupcji. Fakt ten wynika z niskiej kultury politycznej oraz słabej świadomości prawnej społeczeństwa, a także z braku tradycji prawnych w tym zakresie.

Rewolucja cyfrowa pociągnęła za sobą wiele zmian w zakresie eksploatacji treści oraz dostępu do dóbr niematerialnych. W szczególności pozwoliła na digitalizację dzieł zapisanych oryginalnie w formie niecyfrowej (np. dzieł należących do dziedzictwa kulturowego), na łatwe kopiowanie treści, a także na nakładanie na nośniki zabezpieczeń technologicznych przez podmioty uprawnione, które

uniemożliwiają bezpłatne i dozwolone prawem korzystanie z chronionych treści. Internet zmienił całkowicie filozofię eksploatacji dóbr niematerialnych, zarówno w zakresie dystrybucji, jak i dalszego udostępniania utworów. W dobie dzisiejszej traci na znaczeniu posiadanie egzemplarza jakiegoś dzieła, a bardziej liczy się dostęp do niego. Zmiany w użytkowaniu dzieł dotyczą przede wszystkim rzeczywistości cyfrowej i obejmują takie sposoby korzystania z dóbr, jak *streaming*, udostępnianie treści na żądanie, linkowanie lub też przechowywanie plików w chmurach.

Dla prawodawstwa duże wyzwanie stanowią działania platform internetowych, będących agregatorami treści (jak YouTube, Netflix, GoogleNews, Wykop.pl, czy Chomikuj.pl) i opierających swoje modele biznesowe na udostępnianiu dóbr (w tym tych objętych ochroną), a także rozwój nowych mediów (w tym mediów społecznościowych), które z uwagi na ich interaktywny charakter są bardziej atrakcyjne niż tradycyjne prasa, radio i telewizja. Łatwość komunikacji internetowej umożliwia nie tylko szeroką wymianę poglądów, ale otwiera również dostęp do wszelkich treści oraz sprzyja ich rozprzestrzenianiu. Jednak konsekwencją popularności nowych form komunikacyjnych są straty dla podmiotów pragnących kontynuować dystrybucję chronionych treści w sposób tradycyjny, gdyż odnotowują one malejące przychody ze sprzedaży egzemplarzy dzieł (muzyki, filmów, gier komputerowych, kolportażu prasy drukowanej itd.).

Zmiany w sposobach korzystania z chronionych treści rodzą różnego rodzaju pytania prawne, jak np. o odpowiedzialność pośredników internetowych w przypadku naruszeń praw autorskich i pokrewnych lub o system wynagradzania z tytułu wykorzystywania cudzych treści (np. w przypadku linkowania artykułów prasowych). Ponieważ zmiany te pociągają za sobą konieczność dostosowania przepisów prawa autorskiego do nowych form eksploatacji, pojawiają się naciski wobec ustawodawcy ze strony podmiotów dążących do zapewnienia sobie odpowiednich praw.

Rewolucja technologiczna spowodowała przybliżenie obywatelom tematu prawa autorskiego, ponieważ w wielu kwestiach dotyka ich bezpośrednio. Wystarczy przywołać tutaj kontrowersje, jakie w roku 2012 wywołała Umowa handlowa dotycząca zwalczania obrotu towarami podrabianymi ACTA (ang. *Anti-Counterfeiting Trade Agreement*), kiedy tematyka związana z prawami autorskimi weszła do bieżącej debaty publicznej. Obszar zawył i techniczny stał się nośny politycznie, a nawet wywołał partyjne podziały, co było szczególnie widoczne w głosowaniach Parlamentu Europejskiego nad kolejnymi wersjami projektowanej Dyrektywy o prawie autorskim na jednolitym rynku cyfrowym (Dyrektywa DSM, z ang. *Digital Single Market*). O upolitycznieniu tego obszaru może świadczyć także próba blokowania przez Polskę przyjęcia ww. dyrektywy w Radzie UE, a następnie zaskarżenie jej do Trybunału Sprawiedliwości UE. Przypadek ACTA

pokazał też, jak ważnym aspektem jest przejrzystość w toku procesów legislacyjnych.

Zarówno w Polsce, jak i na szczeblu Unii Europejskiej, ze względu na dynamikę zarządzania publicznego oraz na charakter działań interesariuszy w procesach kształtowania polityki i prawa, możliwości lobbingowe ulegają zmianom. Tak też było w przyjętym okresie badawczym (2013–2019), który został wyznaczony do obserwacji lobbingu w obszarze prawa autorskiego. Spostrzeżenia na ten temat zostały zawarte w pięciu rozdziałach niniejszej książki.

Rozdział 1. zawiera założenia teoretyczno-metodologiczne i ma na celu przedstawienie zakresu badań (w tym celów, hipotez i metod badawczych, a także definicji pojęć oraz występujących klasyfikacji rodzajów i form lobbingu). W rozdziale 2. zostały przedstawione ogólne uwarunkowania ustrojowe, które dotyczą lobbingu i partycypacji politycznej obywateli. Rozdział 3. poświęcony jest z kolei uwarunkowaniom wynikającym ze specyfiki prawa autorskiego jako obszaru badawczego. W kolejnych częściach koncentrujemy się na identyfikacji oraz analizie mechanizmów lobbingowych wynikających z zarządzania regulacyjnego w odniesieniu do relacji z interesariuszami (rozdział 4.) oraz na problemach wynikających bezpośrednio z działań interesariuszy (rozdział 5.). Końcowa część pracy zawiera wyniki badań oraz konkluzje.

Opisane w pracy badania oraz niniejsza książka zostały zrealizowane dzięki środkom przyznanych autorce przez Narodowe Centrum Nauki (NCN) w ramach finansowania stażu po uzyskaniu stopnia naukowego doktora (Konkurs FUGA, decyzja NCN nr DEC-2014/12/S/HS5/00006).

Agnieszka Vetulani-Cegiel